

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 29 квітня 2020 року)

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 4 від 15.06.2020 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2020. – 116 с.

©Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2020
©Автори публікацій, 2020

Коваль Ольга Миколаївна Методика формування мовної особистості на уроках розвитку зв'язного мовлення в 10 класі.....	37
Корольова Олена Вікторівна Важливість формування словникового запасу студентів-іноземців у вивченні курсу «Ділова українська мова».....	39
Лісовська Юлія Анатоліївна Фемінитиви в українській мові: соціолінгвістичне опитування.....	41
Литвин Анна Геннадіївна Трансформації прізвищ на ґрунті іншої мови	45
Мацуцина Аліна Дмитрівна Прецедентне ім'я як об'єкт мовної гри в політичному жаргоні.....	51
Меделяєва Аліна Олександрівна Структура макроконцепту «держава» в художньому дискурсі П. Загребельного.....	52
Мусійко Світлана Віталіївна Займенник як один із засобів інтимізації в поетичному мовленні Т.Г.Шевченка.....	55
Нестерович Аліна Володимирівна Нелітературні називання представників політикуму в сучасній українській мові (на матеріалі словників лексико-словотвірних інновацій А.Нелюби та Є. Редька).....	57
Ніфантьєва Тетяна Миколаївна Метод вправ у формуванні мовних компетентностей учнів з порушенням мовленнєвого розвитку в 5 класі.....	62
Сергієнко Богдана Борисівна Гуцульські фонетичні діалектизми в романі Марії Ткачівської «Голос перепілки».....	64
Сергієнко Катерина Євгенівна Синтаксичні засоби інтимізації та експресивності в поетичній збірці «Сад нетанучих скульптур» Ліни Костенко.....	67
Титаренко Олена Андріївна Емотивно-експресивний модус текстів Оксани Забужко: постановка лінгвістичної проблеми.....	71

Фонетична риса – ствердіння свистячих приголосних [з], [ц], [с] як у суфіксах, так і в кінці слова – реалізується в словах *хлопец, щос, аби'с, дровец, увес*. [3]: «Я казав, аби'с більше не приходив» [3: 45].

Отже, у романі Марії Ткачівської «Голос Перепілки» відображено важливі фонетичні риси гуцульських говірок у системі вокалізму та консонантизму. В основному фонетичні діалектизми використовувалися в діалогах персонажів та у внутрішніх монологів для відображення специфічної мови гуцулів.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні гуцульських діалектизмів у творчості Марії Ткачівської на матеріалі роману «Голос перепілки» та інших романів, з'ясуванні їхньої ролі в мовній тканині художнього тексту та в окресленні особливостей їхнього функціонування.

Література

1. Грещук В. В. Гуцульський говір в українській художній мові ХІХ – І пол. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2009. 20 с. **2. Кобилянський Броніслав.** Діалект і літературна мова. К.: Вища школа, 1960. 276 с. **3. Ткачівська М.** Голос перепілки : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Досуга», 2018. 192 с.

УДК 84'61

Сергієнко Катерина Євгенівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук.кер.: к. філол. н., доц. Ю.М. Лебедеко

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ІНТИМІЗАЦІЇ ТА ЕКСПРЕСІВНОСТІ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «САД НЕТАНУЧИХ СКУЛЬПТУР» ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті проаналізовано емоційну особливість синтаксичних одиниць, фігур синтаксичного рівня, визначено їхню функціональну доцільність у текстовому просторі поетичного твору. Аналіз здійснено на матеріалі збірки «Сад нетанучих скульптур» Ліни Костенко.

Інтерес мовознавців та літературознавців викликає вивчення синтаксичного рівня організації художніх творів, оскільки вони впливають на почуття та емоції читача, створюють емотивний зміст і емотивну тональність тексту, створюють ефект авторсько-читацького спілкування. Під емоційним синтаксисом потрібно розуміти особливі структурні утворення, метою яких є передача не стільки основного змісту повідомлення, скільки суб'єктивно-оцінного, емоційно забарвленого ставлення того, хто говорить, до предмета думки [1].

Подібне використання синтаксичних конструкцій відображає індивідуальний стиль письменника, його авторську позицію щодо використання певних виражальних засобів, допомагає інтимізувати мовлення.

До питання стилістичної реалізації синтаксичних одиниць у віршованих творах неодноразово зверталися такі вітчизняні дослідники

лінгвостилістики, як О.П. Безпалько, С.Я. Єрмоленко, А.П. Загнітко, В.Г. Мариниченко, А.М. Поповський, Г.М. Удовиченко, І.М. Уздиган.

Отже, на сьогодні використання синтаксичних конструкцій для підкреслення емоційності поетичних творів є предметом вивчення багатьох науковців. Це дослідження є актуальним з огляду на необхідність вивчення синтаксичних конструкцій та засобів, що викликають в читача почуття інтимного, дружнього спілкування з автором.

Новизна роботи полягає в тому, що основні положення роботи можуть бути використані в процесі зіставлення і вивчення синтаксичних засобів мовної інтимізації у творах інших авторів цього періоду.

Метою розвідки стало дослідження засобів вираження інтимізації та категорії експресивності насинтаксичному рівні впоетичній збірці «Сад нетанучих скульптур» Ліни Костенко. Поставлена мета вимагала розв'язання таких **завдань**: схарактеризувати синтаксичні конструкції та згрупувати їх; навести приклади особливих структурних утворень та зафіксувати кількість синтаксичних одиниць, що були зафіксовані у поетичних творах.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи**: описовий, метод контекстного аналізу, структурно-фрагментарний опис, семантико-стилістичний аналіз, прийом кількісних підрахунків.

Ліна Костенко з творчою майстерністю використовує у своїх поезіях інтонаційно-синтаксичне багатство засобів вираження думки. Уживані нею синтаксичні фігури сприяють повнішому розкриттю авторської ідеї, психологізації текстів, емоційному сприйняттю поезії загалом.

Найчастіше поетеса використовує такі синтаксичні засоби:

1. Звертальні конструкції у віршованих текстах Ліни Василівни створюють ефект живої, безпосередньої динамічної оповіді-розмови. Використання відповідного лексичного матеріалу створює урочисто-піднесені поетичні картини. Наприклад: *Світку мій білий, яке тут роздолля!... / Голос криниці, чого ж тизамовк?/Руки шовковиць, чого ж визаклякли?* («Затінок, сутінок, день золотий»); *Не бійтесь, куме, іще трошки!* («Музики»); *Біднесенький мій ліс, хіба уже пора?* («Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!»); *Спасибі тобі, Хрестителю Іоанне!.. / Ти що, старий, говориш сам з собою?.. / Синьори! Я прошу хвилиночку уваги...* («Сніг у Флоренції») [3].

2. Різноманітними постають речення за метою висловлювання: розповідні, спонукальні, питальні. Риторичні питання – фігура мовлення, що додає питальній форми твердженню або запереченню з метою створення стилістичного ефекту безпосереднього авторсько-читацького спілкування, підвищення емоційного тону висловлювання, акцентування уваги читача і як наслідок, призводить до скорочення дистанції між автором і читачем, що сприяє інтимізації [4]. Наприклад: *Яка рожева й синя хуртовина! / Але чому я думаю про Вас?* («Двори стоять у хуртовиніаїстр»); *Біднісвещеннібики/бога Геліоса, /де ж їм тепер настися– /на ракетній базі?!* («Мені завжди здавалося, що у Греції навіть статуї теплі»); *А вітер, вітер, вітер! / Який палючий вітер! / Обвуглені обличчя січе, січе, січе!... / Куди їх ще, вигнанців,*

недоля заведе? («Цаветтанем!»); *Місто, премісто, прамісто моє! / Стійбище людське з асфальту й бетону. / Як там не буде, а все-таки є / той силует у вікні золотому!* («Місто, премісто, прамісто моє!»); *Така свавільна, вільна, молода — / невже і я іду вже, як за плугом?!* («І засміялась провесінь: – Пора!») [3].

3. Повторювані конструкції вживаються з метою наголошування на чомусь, посиленого вияву ознаки тощо, наприклад: *Осінній день, осінній день, осінній! / О синій день, о синій день, о синій!* («Осінній день, осінній день, осінній!»); *Марнували літечко, марнували.* («Марнували літечко, марнували»); *Я вранці голос горлиці люблю. /Скрипучі гальма першого трамваю/я забуваю, зовсімзабуваю. /Я вранці голос горлиці люблю.* («Я вранці голос горлиці люблю»); *Може, цебіль наш, а може, вина, /може, бальзам на занедбані душі/спогад криниці і спогад вікна, /спогад стежини і дикоїгруші...* («Затінок, сутінок, день золотий»); *Над світом білим, світом білим хтось всі спіралі перегрів. / А хмари бігли, хмари бігли і спотикалися об грім...* («Гроза проходила десь поруч») [3].

4. Конструкції з прямою мовою – прийом відтворення внутрішнього мовлення, у площині якого відображена проекція позицій автора – оповідача – персонажа, що допомагає інтимізувати текст, наприклад: *Біда, – каже Григорій Савич. – / Він мене таки спіймав, цей світ, добре хоч, / що на тому світі. Нічого, яось відштовхнуся / від постаменту, та й підемо. /От ми йдемо. Йдемо удвох із ним. /Шепоче ліс: – Жива із кам'яним! / – Диви, дива! – дивується трава. – /Вінкам'яний, а з ним ідежива!* («Ой ні, ще рано думати про все»); *І вінспитав: /– Чоготи не прийшла/у іншу пору, в час могоцвітіння? /А я сказала: – Тимені один/о цій порі, об іншій і довіку.../ А вітер, вітер, вітер!.. /Як шарпає той вітер!.. /Куди їх ще, вигнанців, недоля заведе?* («Виходжу в сад, він чорний і худий»); *Бувало, каже: сотворя молитви, / пора загнати в клітку сатану.../Я побілів, і я сказав їм так: – /Чи вам, синьйори, не здається дивним, / що труд митця оцінює слимак?* («Сніг у Флоренції») [3].

5. Незакінчені, обірвані речення – виражають душевні переживання, емоційний стан ліричного персонажа, найчастіше – меланхолійний настрій, спричинений усвідомлення плинності життя. Наприклад: *А він крутив малесенькі штурвали, / і плив, і плив...* («Старий годинникар»); *І плаче кошик серед трав – нема мелодій...* («Осінній день, осінній день, осінній!»); *І стежка, по якій вже тільки сніг іде...* («Дзвенять у відрах крижані кружальця»); *І наче склом затовчений туман, / упала перша паморозь на віти...* («Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!»); *І чорний хрест під місяцем уповні, / І цей старий, що згадує себе.../ Лунгарно, Арно... чи прожив я марно?* («Сніг у Флоренції»); *Багато міг би розказати вітер, / але у вітру голос пересох.../Жона якогось царственого скіфа / зеленим шовком виткала цей луг.* («Скіфська Одиссея») [3].

6. Експресивна пунктуація, якою насичена аналізована поезія Ліни Костенко, актуалізує різноманітні стилістичні прийоми, зокрема й риторичне питання, стимулюючи увагу читача й спонукаючи його до спільних роздумів:

Але ж бо й справді, щоб таке утнути! / – Дніпро пройти, в Супої утонути!.. / Чи, може, він з напасником боровся? / А чи на камінь човен напоровся?... / Які тут не прокочувались орди! / Яка пройшла по землях цих біда! («Скіфська Одиссея»); Але за віщо?! Чим вона погана?... / Чому ж такі сумні мої жнива? / Хто я тепер?! Бездомний чоловічку/ чого сидиш тут поночі в саду?... / О Маріелла з мармуру! Жива?! / Про що мене ти хочеш розпитати? / Як я любив? Як згадував той час? / Як мріяв я хоч вісточку дістати! («Сніг у Флоренції») [3].

7. Різноманітні за способом вираження є порівняльні конструкції, що відображають емоційне ставлення до подій, явищ тощо з боку мовця.: *Слова як сонце сходили в мені, / Несказане лишилось несказаним.* («Очимати сказав мені: люблю»); *Ще пароплавчики чаділи, наче праски, / ще ми шукали крем'яхи в піску.* («Старий годинникар»); *Старий співак співав, як пелікан, / проціджуючи музику крізь воло.* («Пелюстки старовинного романсу»); *На конвертики хат / літо клеїть віконця, як марки... / На самісінський полюс, де ходє жук, як пінгвін.* («На конвертики хат...»); *Синіє день, як пізні капуста... / Все на вітрах дзвенітиме, як дзбан.* («Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!»); *Ох, недарма на праведній воді / латаття жовте світиться, як свічечки! – / то на чийсь біді, то на чийсь біді... Пустельний простір, як душа без міфа. / Сопілку Пана уловляє слух.* («Скіфська Одиссея») [3].

Сприймаючи ці частини тексту, читач відчуває драматизм, напругу переживань ліричного героя, тому співпереживає, хоче зблизитися, відчутти ті ж емоції, що відчуває він. У такий спосіб поетеса здійснює відразу декілька важливих кроків для досягнення ефекту зближення з читачем, залучення його до співпереживання: імітує усне мовлення, привертає увагу читача до виділеного речення, акцентуючи смислові центри [2].

Отже, картотека нашого дослідження становила 58 синтаксичних фігур, що сприяли повнішому розкриттю авторської ідеї та емоційному сприйняттю. А саме: звертальні конструкції – 8 одиниць; розповідні, спонукальні та питальні речення – 9 одиниць; повторювані конструкції – 6 одиниць; конструкції з прямою мовою – 5 одиниць; незакінчені речення – 6 одиниць; речення з експресивною пунктуацією – 15 одиниць та порівняльні конструкції – 9 одиниць. Авторка майстерно підбирає різні синтаксичні фігури та конструкції, які допомагають їй краще передати динаміку образів, вплинути на відчуття та сприймання читача, надати поезії виразності та експресії.

Література

1. **Березовська-Савчук Н.** (2017). Синтаксичні засоби вираження емоції «смуток» (на матеріалі лірики Ліни Костенко). Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету, 16, 270-280.
2. **Зайцева Ю.Г.** Мовні засоби інтимізації поезії в прозі О. Кобилянської. Лінгвістичні дослідження. 2016. Вип. 43. С. 170-174.
3. **Ліна** Василівна Костенко «Сад нетанучих скульптур» : вірші, поема-

балада, драматичні поеми; Іл. Іван Васильович Остафійчук . Київ : Радянський письменник, 1987. 207 с. 4. **Палійчук А.Л.** Риторичні питання і риторичні твердження як елементи наративного коду інтимізації у художньому тексті. Нова філологія. 2010. № 39. С. 142 – 148. 5. **Чабаненко В.А.** Основи мовної експресії. Київ: Вища школа, 1984. 167с.

Титаренко Олена Андріївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., проф. О.О. Маленко

ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

Поняття емотивності й експресивності мови як наукової проблеми розглядали свого часу Ш. Баллі, Р. Якобсон, М. Бахтін, В. Виноградов; згодом внесок у розробку цього питання зробили українські мовознавці С. Єрмоленко, В. Ковальов, Л. Ставицька, О. Тодор, В. Чабаненко та ін. Проте наукове осмислення емотивності та розуміння емотивного як окремого текстового модулю потребує глибшого аналізу. Актуальності цьому питанню додає прагматичний аспект емотивного модулю, який, за Ф. Бацевичем, траслює характер сприймання автором «реального світу» як основи творення «текстового світу» [1, с. 27].

Мета поданого дослідження полягає у виявленні й описі лінгвальних репрезентантів емотивно-експресивного модулю як ідіостильового та прагматичного ресурсу текстів відомої української письменниці, публіцистки, перекладачки Оксани Забужко.

Індивідуальний стиль автора втілюється у цілій системі експресивних лексичних одиниць, серед яких чільне місце належать експресивним трьох основних класів – експресивним іменникам, прикметникам та дієсловам. Експресивне слово стає художньо-образним механізмом, деталлю, яка репрезентує національні чи індивідуальні погляди, переконання, риси характеру автора або персонажа твору [3, с. 92]. Окрім ідіостильового навантаження, емотивно-експресивні ресурси мови мають вихід на прагматику тексту, тобто на механізми його творення відповідно до авторської інтенції, художньої мети, світоглядних цінностей, у межах яких формується емотивно-оцінна спрямованість тексту.

Ідіостильовим маркером Оксани Забужко є потужна експресивність контексту, тобто емотивний модус тут виявлений максимально. Для цього письменниця використовує як лексичний, так і граматичний рівні мови. Лексико-граматичні моделі, зокрема з діалектного мовлення, насичують мовний простір її творів. Письменниця часто звертається до експресивно наснажених діалектизмів, наприклад: *пацнути, биндища, сорома, глемездисько, мугиряки, талярлице, прекандунний, коцем'яло, притицялася, тюгукати, стрійце, прекандюбелій, громадило, пухнявка, чуперло, моцненно* та ін.